

УДК 378.14.663:631.

Ю. А. СКИБА

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОЛОГА

У статті встановлено сучасні вимоги до знань, вмінь та навиків управлінської діяльності майбутніх екологів; розкрито зміст управлінської діяльності та проведено аналіз різних підходів до виявлення функцій управлінської діяльності в галузі охорони навколишнього середовища і збалансованого природокористування.

Ключові слова: фахівці екологи, функції управлінської діяльності, зміст управлінської діяльності.

Постановка проблеми дослідження обумовлена тим, що в сучасному глобальному суспільстві значення якісного управління, високий рівень управлінської компетентності може стати умовою відродження й процвітання економічного, соціального, науково-технічного потенціалу нашої країни. Проте, для якісного управління необхідні висококваліфіковані спеціалісти, що істотно підвищує значення освіти в сучасному суспільстві. Освіта була і є основою прогресу, пріоритетною галуззю внутрішньої політики держави. За радянських часів у вітчизняній практиці навчання управлінська підготовка мала місце тільки в системі партійної освіти і у військових навчальних закладах.

Кардинальні соціально-економічні і політичні реформи в країні суттєво змінили сутність і функції керівника в галузі охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування, призвели до значного ускладнення його управлінських завдань, сприяли зростанню соціальної значимості управлінської діяльності (УД).

Управлінська діяльність та управлінська підготовка фахівців як окремий напрям наукових розробок привернув пильну увагу вчених у нашій країні тільки в другій половині ХХ ст., проте у зв'язку з потребами практики, викликаними, у першу чергу, соціально-політичними перетвореннями, ця проблематика незабаром стала предметом дослідження багатьох науковців.

Методологічні основи понятійного апарату, критерії, принципи і структуру УД досліджували П.К.Анохін, І.А.Зязюн, І.І.Смолік, Г.П.Щедровицький та ін.

Психологічне забезпечення УД, особистісний потенціал керівника, психологізація процесу підготовки студентів до специфіки УД, гуманізація професійної підготовки управлінських кадрів приділено увагу у працях таких науковців, як А.М.Бандурка, Л.М. Карамушка, О.І. Кульчицька, С.Г.Москвичев, В.В. Рибалка та ін.

Технологія підготовки професійних керівників розглядаються в роботах В.О. Безбородого, Н.А. Болтачєєва, Л.Л. Влодарської-Золи, С.О. Гримблат, Г.В. Єльнікової, В.А. Левінцова, Л.С. Нечепоренко, І.К. Сосіна, В.П. Черевко та ін.

Технології підготовки фахівців до управлінської діяльності, зокрема підготовка інженерів до УД розкриті в роботах С.М Резнік, О.Г.Романовського, Л.Л.Товажнянського; питання формування професійних умінь висвітлені у працях Б.Д. Красовського, І.Л.Лікарчука, В.Р.Михальської, Л.І.Паращенко, Л.М.Сергєєвої.

Загострення в кінці ХХ ст. екологічної ситуації як у світі, так і в Україні активізувало роботу в напрямку підготовки фахівців екологів у ВНЗ України, проте підготовці екологів-управлінців і дотепер приділяється недостатньо уваги. На теперішній час мало вивченими залишаються питання визначення структурних

компонентів управлінських умінь і навиків, виявлення етапів та обґрунтування технології формування управлінських умінь і навиків у майбутніх екологів у вищих навчальних закладах України.

Метою роботи є виявлення вимог до екологів управлінців та з'ясування функцій та змісту їх управлінської діяльності в галузі екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування.

Здійснений **аналіз науково-педагогічної літератури** дає можливість стверджувати, що саме формування практичних умінь і навичок є однією з найважливіших цілей управлінської підготовки майбутніх екологів.

На теперішній час виявлені загальні тенденції розвитку управління, зокрема децентралізація управління через активізацію людського потенціалу та створення умов самореалізації людини в трудовому процесі; розвиток гнучкості управління; посилення природних процесів у самоорганізації та саморозвитку; прийняття рішень в умовах невизначеності, коли мету не можна встановити на діагностичній основі; розвиток управлінської культури керівників шляхом проникнення в їх діяльність функцій і технологій світового менеджменту [1, с.20].

УД керівника – це невід'ємний і найбільш важливий компонент ефективного функціонування будь-якого підприємства, установи, організації. Від усвідомлення керівником сутності і змісту цієї діяльності залежить своєчасне і повне розв'язання багатьох управлінських проблем у трудовому колективі. Основою підготовки фахівців-екологів до УД мають бути класичні наукові засади діяльності (теорії, ідеї, парадигми, концептуальні підходи) та управління складними динамічними системами, мета, завдання, принципи і функції яких видозмінюються залежно від політичних і соціально-економічних процесів, які відбуваються в суспільстві. Незалежно від того, у якому напрямку будуть розвиватися такі процеси в галузі охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування, рішучий вплив на них буде мати галузь професійної освіти, підготовка і підвищення кваліфікаційного рівня її керівних кадрів.

Управлінська діяльність є різновидом діяльності фахівців, яка має свої цілі, завдання, функції та особливості. У суспільстві існують різні наукові засади до визначення сутності управлінської діяльності. У зв'язку з цим необхідно проаналізувати наукові засади УД сучасного керівника.

В.І. Жукова та ін. вважають, що „діяльність управлінська в системі „людина – людина“ полягає в реалізації керівником аналітико-конструктивних, діяльнісно-регулятивних, комунікативних і оціночно-коригувальних функцій, які забезпечують ефективний вплив на персонал для гарантованого вирішення завдань спільної діяльності“ [4, с. 554].

Управлінські функції у структурі професійної діяльності інженера, на думку О.Г. Романовського, – це процес, що забезпечує необхідний при використанні за цільовим призначенням перебіг технологічних процесів перетворення енергії, речовини й інформації, підтримку працездатності і безаварійності функціонування об'єкта шляхом збору і перероблення інформації про стан об'єкта і зовнішнього середовища, формування й реалізації управлінських рішень щодо впливу на об'єкт при тих чи інших відхиленнях від бажаного його стану [5, с. 20].

Проте, найбільш повно, на нашу думку, наукові засади управлінської діяльності розкрито у праці В. І. Свистун: управлінська діяльність – це організована, планомірна і системна діяльність управлінського апарату в соціально-економічній системі, пов'язана з цілеспрямованою реалізацією ним специфічних управлінських функцій (проекування, моделювання, планування, організація, регулювання, координація, мотивування, контролювання, оцінювання) на основі об'єктивного пізнання, усвідомлення і творчого врахування об'єктивних і суб'єктивних законів і

закономірностей виробництва в інтересах забезпечення його оптимального функціонування та постійного підвищення ефективності [6, с. 43].

Для успішного здійснення управлінської діяльності фахівець повинен мати низку особистісних якостей:

- 1) певні організаторські здібності, неабиякий загальний і професійний інтелект, захоплене ставлення до людей і природи;
- 2) ґрунтовний культурологічний тезаурус;
- 3) володіння різнобічними знаннями – загальнонауковими, загальнопрофесійними, фаховими, екологічними, економічними, фінансовими, правовими, управлінськими тощо;
- 4) вміння технологічно використовувати навички УД на практиці.

У науковій літературі існують різні підходи щодо виділення загальних функцій УД керівника. О.А. Урбанович виділяє такі функції – цілевизначення, планування, організація, координування, стимулювання і контролювання [9, с. 439].

А.В. Карпов притримується таких підходів до виділення загальних функцій – цілевизначення, прогнозування, планування, організація, прийняття рішення, мотивування, комунікація, контролювання і коригування, кадрові, виробничо-технологічні, комплексні функції [3, с. 158]. Л.М. Карамушка вважає, що „Управління слід розглядати як процес (серію) неперервних, взаємопов’язаних дій, що забезпечують успіх функціонування будь-якої організації. Сукупність цих дій називають управлінськими функціями“ [2, с. 21]. Функція управління, на думку російського психолога А.В. Карпова, – це узгоджена система якісно подібних завдань, спрямованих на забезпечення будь-якого важливого аспекту УД [3, с. 563].

Управлінська діяльність присутня як компонент у будь-якій діяльності і містить всі структурні і функціональні елементи, характерні для будь-якої діяльності; а саме:

- 1) аналіз і виділення заданих характеристик очікуваного продукту (мета діяльності);
- 2) аналіз предмета діяльності, виділення його вихідних характеристик та оцінювання можливості отримання потрібного продукту, виділення проміжних характеристик;
- 3) аналіз засобів праці, технологічних особливостей оброблення предмета праці з метою одержання її продукту;
- 4) аналіз складу, послідовності та способів виконання дії;
- 5) контроль і корекція дії в процесі її виконання;
- 6) оцінювання кінцевого продукту як досягнутої мети.

Таким чином, аналіз УД керівника переважно проводиться на основі розкриття головних функцій управління, що є, безумовно, найбільш адекватним і оптимальним способом розкриття її змісту в сучасних умовах.

У процесі управління його суб’єкти вирішують найрізноманітніші проблеми – організаційні, економічні, технічні, соціально-психологічні, правові тощо [8]. Це розмаїття також є важливою особливістю праці майбутнього фахівця. У зв’язку із вищезазначеним вважаємо потрібним наголосити на необхідність підготовки на базі ВНЗ України екологів-управлінців.

Управлінська діяльність у галузі екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування має складну, багатокomпонентну та взаємопов’язану і взаємозалежну структуру, проте можна виділити такі її основні функції:

а) стратегічні:

прогнозування – виявлення тенденцій розвитку показників якості довкілля, природно-ресурсного потенціалу, ризиків виникнення надзвичайних ситуацій

природного й техногенного характеру; передбачення можливих змін екологічної політики на внутрішньому та світовому ринках з метою їх урахування при управлінні;

цілепокладання – складний процес вибору мети функціонування, яка визначає загальну спрямованість діяльності організації, її склад (підрозділи, персонал) і структуру, є основою вирішення найбільш важливих і стратегічних завдань в організації й визначення змісту проектування і планування;

планування – процес розроблення основних напрямів державної екологічної політики, яка забезпечує гармонізацію відносин суспільства і природи; розробка міждержавних, державних, регіональних та місцевих екологічних програм;

інноваційна – управління розвитком територій на основі поточного впровадження й перспективного розроблення біотичного механізму регулювання, збереження й примноження біологічного різноманіття в контексті збалансованого розвитку;

інтеграційна – сутність якої полягає в координації законодавчо-правової бази в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, екологічної безпеки й надання їй більш цілісного й несуперечливого характеру;

б) функції управління персоналом:

мотивування – стимулювання та заохочення виконавців на досягнення загальних і часткових цілей функціонування організації, на якісне виконання своїх функцій; концентрацію зусиль на безперервному підвищенні якості роботи персоналу;

дисциплінарна – в широкому розумінні передбачає систему завдань і функцій щодо створення високої організаційної культури, а також функцію контролювання поведінки виконавців, ефективну організацію виконання ними завдань, а при необхідності – їх коригування та спрямовування в необхідне русло;

виховна – прямий (індивідуальні бесіди, настанови, роз'яснення, стягнення тощо) і непрямий (особистий приклад через стиль ведення справ у організації, манеру триматися й спілкуватися, створення в колективі здорового морально-психологічного клімату тощо) виховний вплив на підлеглих у процесі спільної діяльності;

психотерапевтична – забезпечення оптимального (комфортного) організаційного та морально-психологічного клімату в організації та дотримання позитивної соціально-психологічної атмосфери в ній;

арбітражна – регулювання розбіжностей між суб'єктами екологічних прав відносин та здійснювати захист порушених екологічних і пов'язаних із ними суб'єктних прав; розв'язання й усунення різноманітних конфліктів (внутрішньоособистісних, міжособистісних, міжгрупових, виробничих тощо) в організації та їх профілактика;

консультативна – проведення заходів (індивідуальних і групових), спрямованих на допомогу виконавцям щодо ефективної реалізації ними своїх виробничих функцій;

в) виробничі функції:

оперативне управління – послідовність здійснення регулятивних функцій (нормування, координування, регулювання, диспетчеризація, матеріально-технічне забезпечення тощо), пов'язаних з організацією безпосереднього виконання певних завдань виробництва, управління інноваційними процесами, спонукання працівників до творчої діяльності, підтримування нових ідей; екологічне дослідження, аналіз та оцінка об'єктів чи діяльності, спроможних безпосередньо чи в процесі реалізації (застосування, впровадження тощо) негативно впливати на стан довкілля і здоров'я населення;

маркетингова – дослідження внутрішнього і зовнішнього ринку, вплив на організацію й управління виробництвом, упроваджувати ефективні технології управління;

контролювання – організовувати та координувати діяльності міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, у галузі охорони довкілля, раціонального використання й відновлення природних ресурсів та екологічної рівноваги; дотримання вимог законодавства про охорону довкілля всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, незалежно від форм власності та підпорядкування, а також громадянами; упроваджувати стандарти екологічного управління й аудиту;

г) *менеджерські функції:*

управлінська – процес функціонального розподілу праці з наступною координацією основних видів робіт між виконавцями; добір виконавців і розподіл обов'язків, інструктаж;

прийняття рішення – процес вибору раціонального з різноманіття управлінських рішень, обумовлений посадовим і формально-організаційним статусом керівника, розробка варіантів управлінських рішень, обґрунтування оптимального вибору виходячи з критеріїв соціально-економічної ефективності та екологічної безпеки;

комунікаційна – забезпечення оптимального обміну інформацією в організації між окремими її підрозділами та індивідами, а також з зовнішнім середовищем; використовувати інформаційні технології управління, економіко-математичні моделі та методи; працювати на комп'ютерах та іншій оргтехніці; проводити спостереження, збирати, обробляти та аналізувати інформацію про стан довкілля, оцінювати та прогнозувати його зміни і ступінь небезпечності;

представницька – представлення керівником інтересів організації (групи), яку він очолює на різних рівнях внутрішньоорганізаційної вертикалі, а також і в різних взаємодіях організації із оточенням; [6, с.29].

Обґрунтування змісту УД керівників-екологів має базуватися, на нашу думку, на системному підході до розуміння основних їх управлінських функцій, незважаючи на те, що „...цілісна й узагальнена система функцій керівника відсутня, а її створення пов'язане з низкою принципівих труднощів“ [3, с. 62].

Для розуміння змісту УД в галузі охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування необхідно проаналізувати основні підходи до його дослідження, оскільки в науково-педагогічній літературі практично відсутні узагальнені відомості з даної проблематики. Коротко розглянемо найзагальніші структурні компоненти змісту УД керівника.

Поточні справи – насиченість УД дуже великою кількістю дій і операцій, переважно короткочасними тобто різноманітні дії керівника, які повторюються.

„Паперова“ праця – систематичне опрацювання ділової кореспонденції, нормативно-правових матеріалів, розпоряджень, підготовка інформаційних матеріалів; часте суміщення в часі двох чи навіть більше дій і операцій у процесі УД.

Телефонні переговори - систематичне переривання вже розпочатих справ іншими причинами й справами, які екстрено виникають.

Зустрічі та особисті контакти – значна кількість контактів керівників у процесі здійснення управлінської діяльності.

Оперативно-організаційні завдання – фрагментарність, уривчастість і незакінченість багатьох контактів і зв'язків; швидкий темп переключення керівника від одних справ до інших.

Управлінська ситуація – специфічне й узагальнене утворення, яке має чималі можливості для опису реальної складності й специфічності цієї діяльності.

Таким чином, УД має складну, багатокomпонентну та взаємопов'язану і взаємозалежну структуру і виконує такі основні функції: стратегічну, управління персоналом, виробничу і менеджерську. Водночас, вона як специфічний вид професійної діяльності фахівця-еколога за своїми цілями та змістом є складною системою управлінських функцій керівника, яка складає сутність і специфіку цієї діяльності незалежно від її конкретних різновидів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці методики, методів і прийомів формування знань, вмінь і навиків управлінської діяльності в майбутніх екологів.

Список використаної літератури

1. Єльнікова Г. *Управлінська компетентність*/ Г. В. Єльнікова. – К.: *Ред.загальнопед.газ.*, 2005.- 128с.
2. Карамушка Л.М. *Психологія управління: Навч. посіб.* – К.: Міленіум, 2003. – 344 с.
3. Карпов А.В. *Психологія менеджмента: Учеб. пособ.* – М.: Гардарики, 2000. – 584 с.
4. *Психология и педагогика. Учеб. пособ.* / Под ред. В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, А.И. Подольского, В.А. Сластенина. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2004. – 585 с.
5. Романовський О.Г. *Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: монографія.* – Харків: Основа, 2001. – 312 с.: іл. – *Бібліогр.:* с. 298-310 .
6. Свистун В.І. *Теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності: Дис. ... док.пед. наук* – К., 2007. – 472 с.
7. Сергеева Л.М. *Управлінські навички молодшого спеціаліста: теорія та методика формування: монографія / За ред. С.О. Сисоевої /*. – К.: Кадри, 2001. – 202 с.
8. Скібіцька Л.І., Скібіцький О.М. *Менеджмент. Навчальний посіб.* – К.: Центр учбової літератури, 2007.-416 с.
9. Урбанович А.А. *Психология управления: Учеб. пособ.* – Мн.: Харвест, 2001. – 640 с.

Ю.А.Скиба

Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО ЭКОЛОГА

В статье установлены современные требования к знаниям, умениям и навыкам управленческой деятельности будущих экологов: раскрыто содержание управленческой деятельности и проведен анализ разных подходов к выявлению функций управленческой деятельности в сфере охраны окружающей среды и устойчивого природопользования

Ключевые слова: специалисты экологи, функции управленческой деятельности, содержание управленческой деятельности.

Y.A.Skiba

National Pedagogical Dragomanov University, Kiev

FUNCTIONAL-CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE FUTURE ECOLOGIST'S MANAGEMENT ACTIVITY

The article touches upon modern demands to knowledge, abilities and managerial skills of future ecologists, the main content of management activity. Different approaches to identify the functions of management activity in the field of environmental protection and sustainable management of natural resources are analyzed.

Key words: experts of ecology, functions of management, content of management.